

Відгук

офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора, професора кафедри міжнародного та європейського права Волошина Ю.О. на дисертацію Ігнатченко Анастасії Максимівни та тему «Міжнародно-правові засади протидії та співробітництва держав у боротьбі з корупцією: проблеми формування та реалізації» поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право» галузі знань - 08 «Право»

Актуальність теми дослідження не викликає сумніву, що характеризується такими основними чинниками:

- корупція як негативне та злочинне явище в останні десятиріччя набуло загрозливих масштабів та охопило майже всі країни світу;

- корупційні клани підривають основи демократичних інститутів, загрожують державотворенню, заважають нормальному економічному розвитку кожної держави, порушують співпрацю країн для створення належного добробуту світового суспільства в цілому;

- корупція породжує нестабільність у державах і світу та часто розпалює та супроводжує конфлікти, у тому числі збройні;

- набуваючи загрозливого характеру, корупція проникає в державні структури, паралізує діяльність правоохоронних структур, посилює нестабільність у суспільстві та підриває налагоджений правопорядок;

- запобігання та протидія корупції стає одним з основних завдань забезпечення безпеки кожної держави, що у свою чергу потребує пошуку дієвих та ефективних інструментів боротьби з цим негативним соціальним явищем;

- боротьба з корупцією передбачає спільну участь кожної людини та кожної інституції, коли всі держави, урядовці, державні службовці, правоохоронні органи, засоби масової інформації, громадянське суспільство, наукові кола фахівців-юристів, громадськість і молодь повинні об'єднатися задля досягнення конкретних результатів подолання цього вкрай негативного явища;

– протидія та боротьба з корупцією неможлива без міжнародно-правової співпраці, що базується на міжнародних стандартах, імплементація яких необхідна в українське правове поле;

– необхідно проводити фундаментальні та прикладні спеціальні дослідження для розробки виваженої та збалансованої міжнародно-правової позиції України стосовно сучасного розуміння корупції та боротьби з нею;

– на теперішній час в українській міжнародно-правовій доктрині відсутні новітні комплексні дослідження міжнародно-правових питань співробітництва держав у боротьбі з корупцією.

Таким чином, актуальність теми показано здобувачкою всебічно, рельєсно та повно із наведенням вагомих аргументів.

Авторка роботи для дослідження теми застосувала та проаналізувала значну емпіричну базу і, перш за все, найважливіші міжнародно-правові документи, що присвячені боротьбі з корупцією, а саме: Статут Ради Європи, Статут Групи держав проти корупції, Правила процедури Групи держав проти корупції, Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією, Цивільна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією, акти Комітету Міністрів Ради Європи. Також нею розглянуто нормативно-правові акти України, які спрямовані на боротьбу з корупцією з погляду їх відповідності міжнародно-правовим зобов'язанням нашої держави. Крім того до емпіричної бази дослідження віднесено великий масив нормативно-правових актів з національного законодавства: Конституція України, профільні Закони України, Постанови Кабінету Міністрів України тощо.

Дуже позитивним моментом дисертаційної роботи є те, що вона тісно пов'язана із науковими програмами, планами та темами Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет», зокрема за науково-правовим напрямом дослідження «Модернізація теорії і практики сучасних глобалізаційних викликів у міжнародному праві» (номер державної реєстрації 0124U002815).

Авторкою вдало визначена мета дослідження, що дозволило їй лаконічно та змістовно окреслити актуальні наукові завдання, а саме:

- на основі теоретичного аналізу феномену корупції визначити історичні фактори, причини, що впливають на формування та поширення корупції;
- визначити ключові соціальні риси корупції, які формують її ознаки;
- запропонувати новий підхід до визначення поняття корупційних діянь;
- надати характеристику сучасним антикорупційним міжнародним організаціям та ініціативам;
- розглянути сучасний стан міжнародного співробітництва з протидії корупції;
- визначити напрями, зміст та рівні трансформації міжнародного співробітництва у сфері боротьби з корупцією та шляхи підвищення їх ефективності;
- визначити хронологію формування міжнародних механізмів та глобальних правових стандартів протидії корупції;
- проаналізувати стан розвитку, запропонувати нові моделі та способи удосконалення національного законодавства з протидії корупції в Україні.

Здобувачка правильно визначила об'єкт та предмет дослідження, а саме: об'єкт – міжнародно-правові відносини держав в сфері співробітництва боротьби з корупцією та формуванні механізмів протидії корупції; предмет – механізм протидії та міжнародно-правове співробітництво держав у боротьбі з корупцією.

Методологічною основою дисертації обрано сукупність загальнонаукових та спеціально-правових методів наукового пізнання, застосування яких зумовлене метою, завданнями, специфікою предмета й об'єкта дослідження. Філософсько-світоглядною основою дослідження вибрано загальні положення, принципи та парадигми діалектики, герменевтики, феноменології та синергетики. У роботі широко використано: формально-юридичний і порівняльно-правовий методи при дослідженні особливостей антикорупційної діяльності міжнародних органів та організацій

на універсальному та регіональному рівнях та під час виявлення загальних рис і відмінностей у міжнародно-правовому регулюванні застосування заходів боротьби з корупцією; історико-правовий – при визначенні генези перетворення проблеми корупції з суто внутрішньодержавної в міжнародно-правову; діалектичний, структурно-функціональний методи й метод абстрагування – при виявленні специфіки міжнародного співробітництва в боротьбі з корупцією та визначенні основних напрямків міжнародної антикорупційної співпраці; формально-логічний метод (аналізу і синтезу) та індуктивний метод – при вивченні існуючих теоретичних поглядів на правову характеристику корупції як родового явища, та теоретичних розробок щодо міжнародно-правової відповідальності за корупційні дії та нормативного регулювання відповідних суспільних відносин. У роботі використано теоретичні положення загальної теорії права, міжнародного права, політології, соціології. Комплексний підхід до аналізу досліджуваних питань і використання зазначених методів дозволили ґрунтовно розглянути розвиток і сучасний стан міжнародного співробітництва держав у боротьбі з корупцією.

Завдяки обраної методології у роботі було детально проаналізовано вітчизняні та міжнародні законодавчі, нормативно-правові акти, які регламентують діяльність з протидії корупції, а також практику їх застосування. Авторкою опрацьовано положення правової доктрини з ключових категорій дослідження, вивчено публікації критичного характеру з окремих проблемних питань, узагальнено довідкові інформаційні джерела. Нормативною основою дослідження були акти законодавства у широкому значенні (законодавчі та підзаконні акти). Звернено особливу увагу на положення актів міжнародного рівня: хартії, конвенції, договори, рекомендації з питань ефективності упровадження конституційно-правових принципів взаємодії громадянського суспільства та політичної влади.

Правильно обрана методологія та детальний аналіз на її основі нормативно-правових та наукових джерел дозволило А.М. Ігнатченко зробити наукові положення дисертації обґрунтованими, сформулювати висновки і

рекомендації логічними й закономірними. Високий рівень обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність також була забезпечена досконалим вирішенням здобувачкою поставлених завдань, що сприяло досягненню загальної поставленої мети дослідження.

За змістом та поданням тексту дисертація А.М. Ігнатченко чітко відповідає структурно-логічній схемі дослідження. Починаючи із розгляду у першому розділі теоретичних проблем корупції як соціального феномену (визначення та історична характеристика корупції, соціальна сутність корупції та основні форми її прояву, роль міжнародного співробітництва в боротьбі з корупцією), авторка у наступних двох розділах логічно досліджує механізм боротьби із корупцією шляхом міжнародного співробітництва на підставі міжнародно-правових засад, у тому числі й на національному українському рівні (особливості міжнародної боротьби з корупцією, міжнародні організації та їх діяльність у боротьбі з корупцією, трансформація системи міжнародного співробітництва у боротьбі з корупцією, український досвід міжнародного співробітництва у боротьбі з корупцією, міжнародне співробітництво України у сфері боротьби з корупцією). Тобто, усі розділи та підрозділи дисертаційної роботи є взаємопов'язаними та взаємодоповнюючими, а використана широка джерельна база за темою проведеного дослідження (195 найменувань) дозволило здобувачці правильно сформулювати висновки за результатами дослідження, оприлюднити наукові статті (7 найменувань) та обговорити підняті проблеми на науково-практичних конференціях.

Результати дослідження конкретизовано в науково-теоретичних положеннях та узагальненнях. Авторкою сформульовано низку слушних рекомендацій і висновків теоретичного та практичного характеру, зокрема такі:

- корупція є транснаціональною загрозою, боротьба з якою потребує комплексного міжнародного підходу; корупція постає як глобальне негативне

соціально-політичне явище, що підриває верховенство права, демократію, економічний розвиток та стабільність держав, об'єктивно вимагаючи скоординованих дій на міжнародному рівні;

– корупції притаманний транснаціональний характер (пов'язаний з організованою злочинністю, відмиванням коштів та хабарництвом), що робить національні заходи явно недостатніми, – відтак, ефективна протидія можлива лише через інтеграцію зусиль держав, міжнародних організацій та інституцій громадянського суспільства (глобального та національних), з акцентом на превентивні, кримінальні та соціальні інструменти;

– міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю, включно з корупцією, пройшло шлях від констатації, рефлексії, обговорень на конференціях XIX століття до створення універсальних та регіональних конвенцій у XX–XXI століттях (наприклад, Конвенція ООН проти корупції 2003 р., Конвенція ОЕСР 1997 р.);

– вдасться можливим запропонувати хронологічні етапи міжнародної співпраці в галузі боротьби з корупцією: від фокусу на економічних аспектах (1950–1960-ті роки) до комплексного підходу з криміналізацією діянь (1990–2000-ні роки), що свідчить про перехід від реактивних заходів до стратегічної превенції, з урахуванням глобалізації та появи нових форм злочинності;

– телеологічні домінанти міжнародного співробітництва у боротьбі з корупцією полягають у запобіганні, виявленні та криміналізації корупційних діянь з акцентом на взаємну правову допомогу, обмін інформацією та повернення активів, зокрема, у формах міжнародних договорів двостороннього та багатостороннього характеру універсальної та регіональної дії, підкреслюючи специфіку корупції як злочину міжнародного характеру (транснаціонального, з критеріями за Конвенцією ООН 2000 р.). Такий підхід спонукає до необхідності формування гнучких механізмів, адаптованих до відмінностей національних правових систем держав;

– міжнародні організації (ООН, ОЕСР, Рада Європи, Світовий банк, МВФ) відіграють провідну роль у формуванні нормативної бази (конвенції,

рекомендації) та моніторингу (наприклад, GRECO), інтеграції антикорупційних заходів в глобальні програми розвитку. Міжнародні неурядові організації, такі як Transparency International, Amnesty International та Human Rights Watch, доповнюють заходи завдяки незалежним розслідуванням, адвокації та підтримки інформаторів, фокусуючись на правах людини та наслідках корупції;

- трансформація системи співробітництва в профільній сфері включає створення спеціалізованих органів (CoSP, FATE, StAR) для моніторингу, повернення активів та протидії відмиванню коштів, з акцентом на регіональні особливості;

- міжнародне співробітництво в профільній сфері еволюціонує від тактичного до стратегічного, багаторівневого підходу, з фокусом на превенцію (прозорість, освіта) та повернення активів, але потребує посилення моніторингу та адаптації до нових викликів (глобалізація, цифрова корупція), латентність корупції, відсутність єдиних ідентифікаційних визначень профільної феноменології, нерівність в імплементації базового явища (через суверенітет держав) та появи нових його форм (транснаціональні схеми);

- для України надзвичайно важливими є інтеграція європейських норм (GRECO, EC) в національне законодавство, а також проведення національних реформ задля створення балансу між суверенітетом та співробітництвом, де добровільність участі не є обов'язком, але стає об'єктивованим імперативом для ефективності. Подальші дії та дослідження в сфері протидії корупції мають фокусуватися на ефективності регіональних механізмів, ролі неурядових організацій у моніторингу та впливі корупції на права людини, з метою розробки універсальних, але гнучких стандартів;

- майбутні дослідження мають зосередитися на розробці стандартизованих методологій оцінки ефективності міжнародної співпраці у сфері боротьби із корупцією, що дозволить здійснювати порівняльний аналіз результативності різних міжнародних механізмів та обґрунтовувати стратегічні рішення щодо їхнього інституційного розвитку.

У дисертаційній роботі визначено низку інших цікавих та обґрунтованих висновків та пропозицій. Загалом ступінь наукової новизни дисертації, обґрунтованість наведених положень, висновків та рекомендацій відповідає вимогам до наукових досліджень на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Дисертаційна робота А.М. Ігнатченко містить посилання на використані автором джерела та літературу згідно з чинним законодавством щодо авторських прав та академічної доброчесності. Усі випадки використання ідей, результатів і цитування інших авторів мають посилання на відповідні джерела, оформлені у належний спосіб. Аналіз змісту дисертації та наукових публікацій, зарахованих за темою дисертації, свідчить, що вимоги щодо академічної доброчесності дисертанткою дотримані, порушень академічної доброчесності не встановлено.

Позитивно оцінюючи в цілому дисертацію А. М. Ігнатченко, актуальність обраної теми, наукову новизну, теоретичну та практичну значущість, обґрунтованість та аргументованість результатів і висновків, а також можливість використання пропозицій і рекомендацій, варто зауважити, що окремі положення дослідження є дискусійними або ж недостатньо чітко сформульованими. Зазначене обумовлює необхідність висловити такі зауваження:

1. На сторінці 21 роботи авторкою визначено 7 ключових факторів, що зумовлюють зростання корупції та мають стійку історичну ретроспективу, до яких вона віднесла: дисфункціональний державний апарат; історико-культурні традиції та цінності суспільства, народу чи етносу; потреба переходу суспільства до нової економічної моделі; застаріла та/або неефективна політична система; неналежне організаційне супроводження і нормативне забезпечення необхідної правової бази та правової культури; відсутність як загальної, так й профільної розвинутої правової системи та пов'язаних з нею культурних традицій; правовий нігілізм і правова необізнаність широких верств населення, що відображають дефектологію

правосвідомості останнього. Здається, що зазначені фактори носять суто загальний характер та можуть бути застосовані до будь-якої іншої негативної сфери соціального буття суспільства. Тому, на наш погляд, кожний фактор потребує окремого пояснення стосовно напряму протидії та боротьбі з корупцією завдяки нормам міжнародного права. Наприклад, фактор «дисфункціональний державний апарат» скоріше означає порушення нормальної діяльності, некоректну, «хвору» роботу, що необов'язково призводить саме до появи негативних корупційних наслідків. Але, для посадовця, який виношує наміри скоєння корупційної дії, недоліки роботи державного апарату можуть бути поштовхом для корупції. Отже, цей фактор можна викласти у такій приблизній редакції: «використання посадовцями, що мають намір скоїти корупційні дії, елементів дисфункціональності у діяльності державного апарату». За подібною логікою бажано пояснити всі інші фактори

2. У четвертому висновку до другого розділу роботи (сторінка 117) здобувачка зазначає, що «вдається можливим запропонувати хронологічні етапи міжнародної співпраці в галузі боротьби з корупцією: від фокусу на економічних аспектах (1950–1960-ті роки) до комплексного підходу з криміналізацією діянь (1990–2000-ні роки), що свідчить про перехід від реактивних заходів до стратегічної превенції, з урахуванням глобалізації та появи нових форм злочинності». Здається, що хронологію етапів міжнародної співпраці авторкою визначено лише двома десятиріччями. Залишається незрозумілим, чому, наприклад, не охоплено хронологією тривалий час після 2000-го року. Невже за останні 26 років світовою спільнотою в особі міжнародних організацій не приймалися важливі міжнародні документи, які спрямовувалися саме на співпрацю у боротьбі із корупцією? Наведена авторкою хронологія та визначені етапи, на нашу думку, потребують суттєвого пояснення та доповнення.

3. Авторка дисертаційної роботи на сторінці 122 зазначає, що «Одним із ключових напрямків, який зазнає значних змін для відповідності європейським нормам, є антикорупційне законодавство. Україна активно

залучена до законодавчих реформ для відповідності європейським стандартам у цій сфері, що підкреслює прагнення України адаптувати свою антикорупційну правову базу до європейських стандартів. Подальші зміни до закону також є критично важливими на шляху України до європейського простору». Теза дуже правильна, але, було б цікавим побачити й у тексті дисертації й у загальних висновках конкретні приклади імплементації українськими законотворцями положень міжнародних документів в законодавство України щодо протидії та боротьбі з корупцією взагалі та співпраці з іншими державами у цій сфері зокрема.

4. На сторінці 151 роботи авторка нагадує про Національну стратегію боротьби з корупцією та констатує, що «новим викликом для нашої держави є розробка та впровадження новітніх, передових механізмів реалізації завдань, визначених у новій стратегії». Було б дуже цікавим та корисним побачити у роботі та висновках і пропозиціях дисертації хоча б декілька конкретних пропозицій стосовно саме «новітніх, передових механізмів реалізації завдань, визначених у новій стратегії». Безсумнівно, що такі пропозиції значно покращили б роботу в цілому.

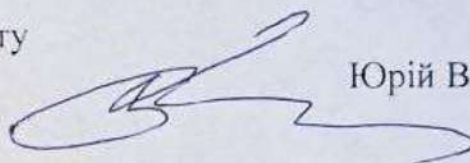
Висловлені зауваження мають здебільшого рекомендаційний та дискусійний характер, а тому не впливають на загальну позитивну оцінку, достатньо високий теоретичний рівень та науково-практичну значущість дисертаційної роботи.

Загальний висновок. Дисертація А. М. Ігнатченко та тему «Міжнародно-правові засади протидії та співробітництва держав у боротьбі з корупцією: проблеми формування та реалізації» є самостійною завершеною кваліфікаційною науковою роботою, яка містить нові науково обґрунтовані теоретичні і практичні результати, котрі в сукупності вирішують конкретне наукове завдання, та має важливе значення для міжнародно-правової науки. За актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значущістю здобутих результатів робота відповідає вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та

доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)» затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами); «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами). Отже, здобувачка А.М. Ігнатченко заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри міжнародного
та європейського права
факультету права та міжнародних
відносин Національного університету
«Київський авіаційний інститут»

Юрій ВОЛОШИН

